

Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey (1889-1949)

Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey 1889 yılında Adana'nın Osmaniye (Yarpuz) kazasında doğdu. Babası emekli Sorgu Hâkimi Bekir Sıtkı Bey, annesi Emine Dilber Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Ceyhan İbtidaî Mektebi ve Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra Adana İdadisi'ni bitirmiştir. İstanbul'a gelerek iki sene Hamidiye Yüksek Ticaret Okulu'nda eğitim aldı. Daha sonra İstanbul Hukuk Mektebi'ne girmiştir. Bu sırada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılarak siyasetle meşgul olmaya başlamıştır. "Erganun", "Şeb-Tap" ve "Mehtap" adlı gazeteleri yayınlamıştır. Hukuk Mektebi'ne devam ettiği sırada 1 Aralık 1909 tarihinde Adliye Nezareti Memurîn Sicil Müdürlüğü Kalemî'nde kâtip olarak devlet hizmetinde görev almıştır.

1912'de Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra İstanbul İstintak Dairesinde kâtip iken 10 Nisan 1913 tarihinde Siirt Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcılığına tayin olmuştur. Daha sonra Basra Vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Savcılığı yapmıştır. Görevi sırasında izin talebine olumsuz cevap alınca 18 Nisan 1914'te memuriyetten istifa etmiş, aynı yıl seferberliğin ilanı üzerine yedek subay olarak ordu hizmetinde görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale Savaşlarına katılmıştır. 24 Haziran 1918 tarihinde Adana Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne ataması yapılmıştır. Bu görev sırasında Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa) Kaymakamlığı'na getirilmiştir.

Abdülkadir Kemali Bey, Bilecik'teki görevi sırasında 18 Ermeni'nin öldürülmesinden sorumlu tutulmuş, 2 Nisan 1919'da tutuklanarak İstanbul'a sevk edilmiş ve Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiştir. Bir müddet tutuklu kalmış, daha sonra Bursa Divan-ı Harbi'nde yapılan yargılama sonucunda suçsuz olduğu anlaşılmış ve serbest bırakılmıştır. Bu arada Adliye Nezareti'ne yaptığı başvuru sonucunda Kastamonu Bidayet Mahkemesi Savcılığı'na atanmıştır. Bu görevi sırasında milletvekilliği seçimlerine katılmış, 143 oyla TBMM Birinci Dönem Kastamonu milletvekili seçilmiş ve 10 Nisan 1920 tarihinde Ankara'ya gelmiştir.

Abdülkadir Kemali Bey yasama dönemlerinin önemli bir kısmında Ankara dışında görevli bulunduğu için Meclis çalışmalarına yeterince katılamamıştır. 11 Eylül 1920'de 4 ay, 2 Eylül 1921'de 15 gün, 7 Temmuz 1921'de 3 ay, 6 Şubat 1922'de 4 ay, 24 Ağustos 1922'de 20 gün, 5 Şubat 1923'te 1,5 ay izin almıştır. 15 Haziran 1920'de Adliye Vekâleti Müsteşarlığı'na atanmış ise de bu görevde kısa bir süre bulunmuştur. Koçgiri isyanının bastırılmasından sonra 20 Ekim 1920'de TBMM adına incelemeler yapmak üzere ayaklanma bölgesine gönderilmiştir. 1 Kasım 1920'de Adliye Vekilliği'ne seçilmesine rağmen 4 Kasım'da sağlık durumu gerekçesiyle bu görevinden istifa etmiştir. 22 Kasım 1920 İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiş, Kasım ayından 1921 yılı Şubat ayına kadar Pozantı İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Kemali Bey, TBMM Genel Kurulunda söz alarak 14'ü gizli oturumlarda olmak üzere 129 konuşma yapmış, 9 kanun

Abdülkadir Kemali Öğütçü

teklifi, 7 önerge ve 1 gensoru önergesi vermiştir. Seferberlik sırasında harbe katılan ve hapis cezası alan mahkûmların affedilmesi, evkaf kanunu, hükümet borç para kanunu, Ankara’da bir hukuk mektebi ve Kastamonu’da bir tıbbiye mektebi açılması, cinayet mahkemelerinin kurulması, Ceza Kanunu’nun 203. maddesine bazı ilave maddeler yapılması, savcı emrine süvari ve piyade jandarma askeri ayrılması, tütün ziraatının serbestliği ve ekmeklerin tartı ile satılması hakkında kanun teklifleri vardır. Kemali Bey, mubayaa suretiyle çiftçilerden alınan tahıl, askeri imalat fabrikalarında çalışan usta ve uzman zabıtlara cephe zammı, Meclis’in Ankara’dan başka yere nakli, işgalden kurtarılmış bölgelere üç istiklal mahkemesi gönderilmesi, firarî asker ailelerini uzaklaştıranlar hakkında bir anket açılması, darphanede yeniden madeni paraların bastırılmasına dair önergeler vermiştir. İspirtolu maddeler hakkında Akşam Gazetesinde yayımlanan nizamnâme konulu bir de gensoru önergesi bulunmaktadır.

Kemali Bey, TBMM birinci dönem sonunda milletvekilliği sona erince Adana’ya dönerek avukatlık yapmaya başlamıştır. 1923 yılı sonlarında “Mücâhede” adlı bir gazete yayınlamaya başlamış, 8 Aralık 1923 tarihinde bu gazetede yazdığı bir makaleden dolayı Adana Bidayet Mahkemesi’nde yargılanmış ve beraat etmiştir. Adana’da 30 Ağustos 1924 tarihinde “Toksöz” isimli bir gazete çıkarmış, 15 Aralık 1924’ten itibaren bu gazeteyi İstanbul’da yayınlamaya başlamıştır. Toksöz, 30 Aralık 1924’te hükümet tarafından kapatılmış ve gazetede yazıları nedeni ile Abdülkadir Kemali Bey tutuklanmıştır. İstanbul Dördüncü Ceza Mahkemesi’nde yapılan yargılama sonucunda 12 Ocak 1925’te 6 ay hapse mahkûm edilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra, daha önce Toksöz Gazetesinde yazmış olduğu yazılarla Doğu Anadolu’da patlak veren Şeyh Sait İsyanını kışkırttığı gerekçesiyle tutuklanarak tekrar yargılanmış ise de 1926 yılı ocak ayında beraat etmiştir. 1926 yılı başından 1930 yılına kadar Adana’da serbest avukatlık ve çiftçilik yaparak siyasetin dışında sakin bir hayat sürmüştür.

Abdülkadir Kemali Bey kişilik olarak muhalif ruhlu olmasına karşın mücadelesini çoğunlukla ana muhalefete, başka gruplara ya da fırkalara katılmadan doğrudan tek başına sürdürmeyi tercih etmiş birisidir. İlk Meclis’te Birinci Grup ve İkinci Grup arasında mücadele yaşanırken, Kemali Bey her ne kadar ismen İkinci Grubun içinde yer almış olsa da bu iki gruba mesafeli durmaya çalışmış, üçüncü bir grup gibi hareket etmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) kurulduğunda Abdülkadir Kemali Bey CHF’nin karşısında yer almış ancak CHF’ye muhalif olarak Kasım 1924’te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na da katılmamış, Müdâfaa-i Umumiye Fırkası adında bir fırka kurmaya çalışmıştır. Aynı şekilde 12 Ağustos 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduğu zaman Kemali Bey bu fırkaya da katılmayarak 29 Eylül 1930’da Ahali Cumhuriyet Fırkası’nı kurmuş ve “Ahali” adıyla bir de gazete yayınlamıştır.

Ahali Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluş hazırlıklarının yapıldığı dönemde belediye seçimleri gerçekleştirilmiştir. Parti bu seçimlere katılmamıştır. Partinin ülke içinde teşkilatlanması Adana dışında sadece Maraş’ta gerçekleştirilmiş, Kastamonu’da teşkilatlanma girişimi reddedilmiştir. Ahali Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kendisini feshetmesinden sonra bir süre daha varlığını sürdürmüştür. Ancak partinin kurucularından Ali Vehbi Bey, Ahali Gazetesinde haberi olmadan yazılan yazılara kendi isminin verilmesinden dolayı istifa etmiş, aynı günlerde diğer üyelere de ayrılanlar olmuştur. Öte yandan, Kasım ve Aralık aylarında gazetelerde, Ahali Gazetesinde yayımlanan yazılar nedeniyle gazete ve Abdülkadir Kemali Bey hakkında adlı takibat yapılacağı haberleri yer almıştır.

Gazete Mesul Müdürü Reşat Feyyaz Bey, 8 Aralık 1930’da halkı askerlikten soğutmak, Cumhurbaşkanı hakkında münasebetsiz sözler söylemek, asılsız ve manasız yayın yapmak gibi sebeplerden dolayı tutuklanmış, parti sekreteri Mahmut Bey hakkında da takibat yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra Abdülkadir Kemali Bey hakkında da kovuşturma açılması istenmiştir. Yayınlarında dini siyasete alet ettiği, halkı hükümete karşı kışkırttığı ve bu amaçla parti kurduğu

gereğesiyle hakkında Adana Sorgu Hakimliği tarafından soruşturma açılmıştır. Sonuç olarak, Ahali Cumhuriyet Fırkası 21 Aralık 1930'da hükümet emriyle kapatılmış, Ahali Gazetesinin yayını da yasaklanmıştır. Partinin kapatılacağını haber alan Kemali Bey ve kurucuları 17 Aralık 1930'da Suriye'ye kaçmışlardır.

Yaklaşık dokuz yıl yurtdışında kaldıktan sonra İsmet İnönü döneminde Türkiye'ye dönmesine izin verilen Kemali Bey, 1939 yılı Haziran ayında yurda dönmüştür. 27 Kasım 1939'da tekrar memuriyet göreviyle Bergama Hakimliği'ne atanmış ise de 23 Haziran 1940'ta hakimlikten istifa etmiştir. Hayatının son döneminde, 1946 yılında Demokrat Parti'ye katılmış ise de kısa bir süre sonra bu partiden ayrılmış, 1946 seçimlerine Adana'dan bağımsız milletvekili adayı olmuştur.

Hukukçu, siyaset adamı ve gazeteci kimliği olan Öğütçü, hakimlikten ayrılınca İstanbul'a gelerek bir müddet avukatlık yapmış, bu sırada Büyük Doğu Gazetesinde yazıları yayınlanmıştır. Roman ve öykü yazarı Orhan Kemal'in babası olan Abdülkadir Kemali Bey beş çocuk babasıdır. Dini konular ve bitkilerle ilgili çeşitli çalışmalar yapmıştır. İlk Meclis'te Kastamonu milletvekili olarak bulunan Abdülkadir Kemali Öğütçü'ye TBMM tarafından zafer hatırası olarak 1922 yılında bir mavzer hediye edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci devresinde milletvekili olması ve İstiklal Mahkemeleri üyelerinin kırmızı-yeşil istiklal madalyasıyla taltifi hakkında karar gereğince 6 Nisan 1924 tarihinde İstiklal Madalyası talebinde bulunmuştur. Kemali Beye Pozantı İstiklal Mahkemesi üyeliği dolayısıyla TBMM'nin 22 Nisan 1925 tarihli oturumunda "Kırmızı-Yeşil Kurdeleli" İstiklal Madalyası verilmiştir. İstiklal Madalyası, oğlu Orhan Kemal adına kurulan Orhan Kemal Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kemali Bey, Yargıtay'daki bir duruşma için Ankara'ya geldiği sıralarda hastalanarak Ankara'da Gülhane Hastanesi'nde tedavi altına alınmış, ancak 21 Temmuz 1949'da tedavi görmekte olduğu hastanede vefat etmiştir. Abdülkadir Kemali Bey Ankara'da Cebeci Asri Mezarlığına defnedilmiştir. Kemali Öğütçü, bir hukukçu olarak mesleki hayatında sıkça görev değişiklikleri yaşayan, siyasi hayatında ise bağımsız hareket edebilen muhalif bir kişilik olarak dikkat çekmiştir.

Mehmet Serhat YILMAZ

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH.ŞFR.588.12 (24.06.1334).

BOA, DH.ŞFR.658.123 (11.02.1336).

BOA, BEO.4540.340480 (24.01.1337).

BOA, BEO.4583/343725 (22.07.1335).

BOA, İ.AZN.112.16 (28.03.1329).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30.10.0.0.31.175.41 (24.03.1925).

BCA, 30.10.0.0.83.545.21 (01.01.1340).

BCA, İ.DUİT.47.27. (21.01.1337).

TBMM Arşivi

İstiklal Mahkemeleri Kataloğu (İstiklal Madalyaları)

İMT, T-15.5.1826.491.3 (06.04.1340).

TBMM Arşivi, Sicil No: 258, Seçim Mazbatası, Tercüme-i Hal Tercümesi (yoktur).

Resmi Yayınlar

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi-Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem, 1919-1923**, Cilt: III, TBMM Basımevi, Ankara, 1995.

İstiklal Mahkemeleri, C: I, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No:1, TBMM Basımevi, Ankara, 2015.

TBMM Albümü (1920-2010), Cilt: I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Birinci Devre, Cilt 1-27, Ankara, TBMM Matbaası, Ankara, 1954-1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, İkinci Devre, Cilt: 7, Ankara, TBMM Matbaası, 1970.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 1, İçtima:7, (29.04.1336), s.146.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 6, İçtima: 101, (22.11.1336), s.8.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 9, İçtima: 9, (19.03.1337), s.149.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 10, İçtima: 2 (05.05.1337), s.235.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 10, İçtima: 2, (21.04.1337), s.54.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 24, İçtima: 122, (19.10.1338), s.25-31.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 24, İçtima: 128, (28.11.1338), s.222.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 25, İçtima: 147, (29.11.1338), s.121.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 25, İçtima: 150, (04.12.1338), s.202-204.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 25, İçtima: 159, (20.12.1338), s.476-496.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 26, İçtima: 162, (25.12.1338), s.42.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 27, İçtima: 188, (07.02.1339), s.207-217.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 28, İçtima: 7, (08.03.1339), s.35.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt: 18, İçtima: 109 (22.04.1341), s.393-394.

Araştırma-İnceleme Eserler

DEMİREL, Meral, **Tam Bir Muhalif Abdülkadir Kemali Bey**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

ÖZKAN, Asaf, TAŞDELEN, Esra, "Türkiye'de Kişi Hak ve Özgürlüklerinin Gelişimi Bağlamında Hürriyet-i Şahsiye

Kanunu”, **Atatürk Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2019, s.71-72.

PINAR, Mehmet, “Cumhuriyet Döneminde Unutulmuş Bir Siyasi Hareket Ahali Cumhuriyet Fırkası”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl:9, Sayı: XXVI, (Haziran 2016), s.337-362.

PÜR, Emine, **Kastamonu’da Siyasî Hayat (1923-1950)**, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Kastamonu, 2023, s.177-181.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1952.

YILMAZ, Yasemin, **Türk Siyasi Hayatında Abdülkadir Kemali Öğütçü Hayatı ve Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.

İnternet Kaynakları

BOZKURT, Birgül, “Ahali Cumhuriyet Fırkası”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahali-cumhuriyet-firkasi/> (Erişim Tarihi: 14.07.2024)

<https://www5.tbmm.gov.tr> (Erişim Tarihi: 14.07.2024).

https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi: 14.07.2024).

https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/eYayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d01/SM_258_1_1.pdf (Erişim Tarihi: 14.07.2024).

<http://www.orhankemal.org/com/hayati.htm> (Erişim Tarihi: 26.05.2024).

https://apps.tbmm.gov.tr/arsiv_dis_kullanici/ARSIV_MADALYAlist.php (Erişim Tarihi: 14.07.2024).

EKLER

Metin Görseli

Abdulkadir Kemali Öğütçü

TBMM Albümü (1920-2010), Cilt: I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s.41.

16/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abdulkadir-kemali-ogutcu-bey-1889-1949/?pdf=7275> adresinden erişilmiştir